

# Թ Ա Գ Ա Ի Ո Ր Լ Ե Ր Ա Ն Ց

(Տէս Հատոր ԽԴ. էջ 319)

Ե

## ՍՊԱՅԱԿՈՅՏՆ

Քաղաքաւորն այնչափ այլալայլած չէր տեսնուեր. սակայն իւր ընթերցիւններն սովորականէն՝ աւելի մերձեցեր էին մէկմէկու, և ճակատին խորշով ներն երկու աչաց մէջ սուր անկիւն մը կը ձեւաւորէին։ Նոր եկողին հարցուց.

— Ո՞ր կողմէն վեր կ'ելլեն։

— Կասդիայէն։

— Քանի՞ խումբ։

— Մէկ։

— Ո՞րն։

— Չեմ գիտեր։

— Սպասէնք։

Սրկորդ պատգամաւոր մ'ամենայն արագութեամբ հասաւ՝ ի գէն կոչելու համար։ Հաճի՜ Սքաւրոս զինքը տեսածին պէս՝ պոռաց հեռունէն. « Արդեօք Պերկիլէսի խումբն է ։ »

Աւագակն պատասխանեց. « Բան չեմ գիտեր, չեմ գիտեր թիւերը կարգաւ »։ Հրացանի հարուած մը հեռունէն հնչեց. « Խուռ »։ Ըսաւ թաղաւորն ժամացոյցը հանելով. Ժողովքն կրօնական լուսութիւն մը պահեց։ Մէկ վայրկեանի մէջ չորս հրացանի հարուածք իրարու՝ յաջորդեցին։ Եւ վերջինն յետոյ զօրաւոր ճայթիւն մը լսուեցաւ որ խումբի մը կրակին կը նմանէր։ Հաճի՜ Սքաւրոս ժպտելով ժամացոյցը բարձրեւ գրաւ։

« Աղէկ ուրեմն, ըսաւ բեռնեկը իրենց տեղը գրէք, և մեզի Էլիսի գինի պատրաստեցէք. Պերկիլէսի խումբն է ։ »

Այս նախադասութիւնն ընցընելու վայրկէսին զիս անկեանս մէջ տեսաւ։ Մազրածու ձայնով մը զիս կանչեց.

— Եկու՛ր, պարսն գերմանացի, հոս կրնաս կենալ։ Առաւօտը կամուսնի էնչէն աղէկ է, հետաքրքրական բաներ կը տեսնէ մտրդ։ Մարաւի են։ Մեր քաջ հեծեակազօրաց հետ գաւաթ մը եգիպտաց գինի կը խման։

Հինգ վայրկեան վերջը երեք խիստ մեծ տիւր, Ժամուկ համբարանոցէ մը հա-

նուած։ Յետանց պահանջող մը եկաւ և թաղաւորին ըսաւ.

« Աւետիս, Պերկիլէսի սպայակոյտն է ։ »

Աւագակնը իմանք խումբը գիմաւորելու գնացին, Բորֆուցին՝ քաջ խոսող՝ վաղեց զօրավարին առջև տեսնարանելու։ Անմիջապէս թշուրտկի ձայն լսուեցաւ. կապոյտ գրօշակն բացուեցաւ. և վաթսուս քաջ զինեալ անձինք մինչև Հաճի՜ Սքաւրոսի սենեակը՝ երկու կարգ շարուեցան։ Ճանչցայ Պ. Պերկիլէս, զինքը Պագիսիայի ձեմելեաց մէջ տեսած լինելու համար։ Երեսունհինգ տարուան երթաւորը զօրավար մ'էր, Թիագոյն, պըրդ, սիրելի կանանց, արքունեաց մէջ քաջ և գեղեցիկ պարող, որ և վայելչապէս կը կէր թանագէտայ ուսանոցները։ Սուրբ ի պատեան դարձուց, Լեւրանց թաղաւորին գիմց, և բերանը համբուրելով՝ ըսաւ իրեն. « Բարև, կնքահայր »։

— Բարև, պզտիկ, պատասխանեց թաղաւորն, նորա այտերը ձեռաց հակառակ կողմով շոյելով. միշտ աւուրջ մնացի։

— Ենթահալալ եմ, իսկ դու։

— Ինչպէս կը տեսնես։ Իսկ ընտանիքն։

— Եպիսկոպոս հօրեղբայրս քեզ ունի։

— Հոս բեր զինքը. ես կը բժշկեմ։ Ոստիկան.

նութեան գահագլուխն աղէկ է։

— Քիչ մը. շատ թարև կ'ընէր, նոյնպէս գեսպանն ալ։

— Ինչ նոր բան կայ։

— 15ն արքունեաց մէջ պար կայ։ Որոշուած է, Լի Սիկիլի օրադրին կ'ընէ զայն։

— Աւրեմ միշտ կը պարեն։ Սակարանն ինչպէս կ'երթայ։

— Կը նուազի ըստ ամենայնի։

— Կեցաւ. ինծի համար նամակներ ունին։

— Այո, ահաւաստիկ։ Տօգին պատրաստ չէր, թղթաբերով պիտի գրէ։

— Գաւաթ մը գինի.... Առողջութեանդ, պզտիկ։

— Ստուած զքեզ օրհնէ, կնքահայր։ Սա մեզի մտիկ ընող գաղղիացին ո՞վ է։

— Ոչինչ, գերմանացի մ'է՛ որ բան չե՛նչաւ նակեր։ Մեզի համար բան մը չե՛ն կրնար ընել։

— Ընթշանուր քաղկական քան հազար

Ֆրանք կը զրկէ յԱրքայս Գոմարը վաղ իրի.  
կուս ինքնուրոյն տնտեսական արտի անցնի:  
— Հոն կ'երթամ: Ետտ մարդ պէտք է:  
— Այո, գգանքը տանողն ան կրկու խումբ են:  
— Քաջ թէ վատ:  
— Աղտոթէլներ, մարդիկ՝ զորս շատ գիւրդն  
է սպաննել:  
— Բոլոր գուռն կը տանիմ, և իմ հեռուս-  
րութեանս միջոց զբանտարկեալն իր կը պահես:  
Հաշուութեամբ: Աղէկ ըսիր. այս նկատ.  
մամբ ամենախիստ հրամաններ սննիմ: Քու  
անգղիոս հինգ իրենց գեսպանին գրեր են. քո  
լոր բանակը իրենց օգնութեան կը կանչեն:  
— Թուղթը ես տուի իրենց: Արեւմն մարդ-  
կանց վրայ վատահաւթիւն ունեցիր:  
— Բայց ես այս նկատմամբ անգղիացի մը  
պէտք եմ տալ: Իրենց ահաւոր պատերազմ մը  
պիտի պատմեմ:  
— Մէկտեղ կը շարագրենք:  
— Այո: Այս անգամ, կնքահայր, յաղթողն  
ես պիտի լինիմ:  
— Այ:  
— Այո: Եթանշան ընդունելու պէտք ունիմ:  
— Արիւշ օր մը կ'ընդունին զայն. ինչպիսի՞  
անպագութիւն: Գեա տարի մը չեղաւ որ զօրա-  
վարութեան պատերազմ եղի: Գրի:  
— Բայց գիտե՞ք եղբի, սիրելի կնքահայր,  
որ յաղթումը համարուելիք քեզի շահաւոր է:  
Երբ տարածուի քու գնդիդ ցրուելուն լուրն,  
սպահաւորութիւն կը սկսի: Ծանապարհորդք կը  
յաճախեն և գուռ օսելովն գործել կը կատարեն:  
— Այո, բայց եթէ յաղթուիմ, սակարկուն  
պիտի բարձրանայ, իսկ ես թղթեալ ծախեր եմ.  
և ինչպէս ինչո՞ւ չա՞ն ունիմ:  
— Կարծեմ շատ պատճառներ պիտի բերես:  
Գոնեա թող որ տասուրեքու հոգի սպաննած  
լինիմ:  
— Լաւ. այդ բանք մէկու մը քննա չրհեր:  
Իսկ ես ալ պէտք է որ տարը հոգի սպաննեմ:  
— Ի՞նչպէս. 'ի գարձին պիտի տեսնեն որ մեր  
գունդն մտնողը է:  
— Այ քաւ. զանոնք հոս կը թողուս. նոր  
զինուորութեան պէտք ունիմ:  
— Այն ատեն զգիւրդիկ Սթրիսն, լիկիւսպահս,  
քեզի կը յանձնեմ: Էլիէքտայ գալորոյն ելած  
է, կրթութիւն և հանձար ունի: Խեղճ պատա-  
նին ամիսը եօթնասուն և ութ ֆրանք կ'առնու.  
Իսկ իւր ծնողքն թշուառ են: Եթէ բանակին  
մէջ մնայ՝ հինգ կամ վեց տարիէն առաջ երթա-  
նալով կը չկրնար լինել. պաշտօններն բոլոր  
բունաւած են: Բայց ինչն քու խմբիդ մէջ թող  
համբաւ ստանայ. այն ատեն պիտի ջանաս զինքը  
կաշառակուրծ ընել. և վեց ամսուան մէջ կրնայ  
ուղար անուանուիլ:  
— Թող մնայ պղտիկ Սթրիսն: Կազմերեն գի-  
տէ:

— Ըստ բաւականի:  
— Թերեւս պահեմ զինքը: Եթէ գործին գարձ  
զինքն ընդունութեան մէջ կ'ընդունին, բաժա-  
նորդ կ'ըլլար: Մեր տարեկան հաշիւն ըստ ի-  
րաւանց որուն որ կ'իյնայ կու տաս: Ես հարիւ-  
րին 82 կու տամ:  
— Քաջ. իմ ութ բաժնէսմանքս զօրավա-  
րութեանս լիպակէն աւելի շահ պիտի բերեն  
ինծի: Ահ, կնքահայր, ինչպիսի՞ արուեստ է  
իմս:  
— Ի՞նչ կ'ուզես. քու մօրդ սեւեւեւ գաղա-  
փարաց հակառակ՝ դուն լաւ աւագակ պիտի  
լինիս: Ինքն միշտ կը պիտի թէ կոչումն չունիս:  
— Առաջութեանդ, առաջութեանդ. պարոն  
Գերմանացի: Կը ներկայացնեմ քեզ իմ ա-  
նիկս, Պերիկէս զօրավարը, շնորհակց երկուս-  
տարդ մը՝ որ շատ լեզու գիտէ, և որ կը հաճի  
հեռուորութեանս միջոց իմ անգլ ձեր քովը  
կենալ: Սթրիկ Պերիկէս, կը ներկայացնեմ  
քեզ զպարոնը, որ ուսուցիչ է և աստուհինդ  
հաղար ֆրանք կ'արժէ: Կը հաւատամ որ այս  
մեծ ուսուցիչն, ուսուցիչ լինելովն իսկ, գեա  
չերցաւ մեր անգղիոս հինգրոսն իւր փրկանքը  
վճարել տալ: Այնպէս կը փոխուի, պղտիկ.  
Իմ Ժամանակս աւելի աղէկ էր:  
— Գաւ և կայտառութեամբ վեր ցաւքեց. և  
վաղէ՛ք Ծառայ եղելու համար քանի մի հրա-  
մաններ տալու: Արդեօք պատերազմի գալար  
մանչու հաճոյքն էր այս, թէ սանիկը տեսնե-  
լուն ուրախութիւն: Կարծես թէ երկուստար  
դացաւ. քանի տարի ետ դարձաւ Ժամանակն.  
կը ծնողքն. կը զուարճարներ, իւր արքայա-  
կան շքեղութիւնն մէկգի գրած էր: Այ երբեք  
կրնայի հաւատալ որ աւագակ մը զուարթաց-  
նող միտի գէպն սպայակուտին գաղութն լի-  
նի: Սթրիկ, Վասիլ. Գորֆուցին և ուրիշ գը-  
խաւորք՝ հրամանները բոլոր բանակին մէջ տա-  
րածելին: Ոյուտուտն 'ի զ'ի բարաւայն պատ-  
ճառա՝ անմիջապէս իւրաքանչիւր որ պատրաս-  
տեցաւ Ծառայ եղելու: Սթրիկ լիւստարդ-  
ներէն աւագակն և սպայակուտին մէջն ընտրուած  
ինն անձինքն իրենց նշանագրեան աւագակաց  
նորակելոյ գգնութիւն հաւ փոխելին: Կատարեալ  
աւագակարութիւն մ'եղաւ. եթէ պատերազմի  
պաշտանայն հոն լինէր, բան պիտի չլինանար:  
Նոր աւագակներն ամենին իրենց տուալին վի-  
ճակը կորսնցնելուն համար ցաւ չցուցին.  
Իսկ գրողն սոսկ մնացողներն սկսան տրուել.  
Ըստ իրենց կամ երբեք գործողն ընդացր ռե-  
նցողներն բարձրաձայն կ'ըսէին թէ մեծ մասն  
նկարարական լի լինի, իսկ ինքնին բանի տեղ  
չի գրուիր: Քանի մի ուրիշ միջնացողք իրենց  
ծառայական վիճակին վրայ կը պարծենային և  
կ'ուզէին հաւատացնել՝ որ իրենք ալ արձա-  
կորդով միայն թողութիւն եկին աւագակութիւնը:  
Զօրավարն կրցածին չափ զիրենք հանգարու-

ցուց, ըսելով՝ որ իրենց կարգն ալ պիտի դայ:

Հաճի—Մշաւարտ ճամբար իւրէն ռաւալ, բոլոր բանալիները իւր տեղակալին տուաւ: Յը ցուց իրեն գինեւոյ այրը, ալիւրին համբարանոցը, պատառուածքն ուր պանիրը կը պահուէր, և ծառին բունն՝ ուր սուրճն կը գոռուէր: Մէր փախուտը խափանելու և այսպիսի մեծ գրաւանգը իւր չկողմնակալ համար ամէն զգուշութեամբը սորվեցնուց իրեն: Գեղեցիկն Պէրիկէն ժպտելով ըսաւ. « Ի՞նչ կը վախնաս. բա ժամնորդ եմ »:

Առաւտեան ժամը եօթնին Թագաւորն ճամբար ինկաւ, և իւր զինուորներն մի առ մի նորա ետեւէն շարուեցան:

Բոլոր բանակն դէպ 'ի հիւսիս սկսան հեռանալ մեզմէ, իրենց թիկունքն Ներսիսեան ժայռերուն դարձնելով: Հասաւ երկայն բայց հանգիստ ճամբով մը մեր քնակարանին տակ գտնուող հեղեղատին խորը: Աւազակներն ջրվեժին ջուրին մէջէն քայելով բարձրաձայն կ'երգէին: Իրենց պատերազմական շուքին չորս տողով երգ մ'էր, Հաճի—Մշաւարտի երիտասարդութեան մէկ յանցանքն.

Սեւաշխայ իւրիկ մը կ'իջնէ 'ի դաշտ.

Իւր ոսկեգօծ հրացանն..... և այլն:

Կը ճանչնաք անշուշտ այս երգս. Աթենքի պզտի տղաք քրիստոնեականի գնացած ժամանակինն ուրիշ բան չեն երգէր:

Սիմոն Տիկինն, որ իւր գետի քովը կը ննջէր և ինչպէս միտ՝ սպայակոյտը կ'երազէր, արթննալ ցաւ ցատկելով և դէպ 'ի պատուհանն, այսինքն, ջրվեժը վազէ: Դառնացած իմացաւ խաբուած լինելն ազատիչներու տեղ՝ զոր կը յուսար, Սիմոնին տեսնելով: Ճանցաւ թագաւորը, Քորֆուցին և ուրիշ շատերը: Ձիւքն աւելի զարթունողն առաւտեան այս արշաւանաց կարևորութիւնն և զօրացիւնն եղաւ: Հաճի—Լս. դաւարոսի ետեւէն քնացող վաթսուսն հոգի կը համրէ: « Վաթսուսն, կը մտածէ. ուրեմն զմեզ պահելու համար քսան հոգի կը մնան »: Աւալը գիւլերուն մերժած փախուտն ալ գաղափար մտաց առջը ինքնակալացաւ հեղինակութեամբ մը: Միինչ գեռ այս մտածութեանց մէջ էր՝ վերջապահ գունդ մ'ալ տեսաւ անցնելով՝ որոյ չէր սպասեր: Տասնուվեց, տասնուեօթն, տասնևութ, տասնուհին, քսան մարդ: Ուրեմն անակալայրն մարդ չէր մնայր. Ազատ էինք: « Մարիանն » պոռաց: Զօրաց անցքը միշտ կը շարունակուէր: Աւազակաց գունդն ուժեղացաւ աւազակներէ կը կազմուէր. բայց ինըսուսն հոգի ճամբայ ելած էին: Տասուերկու շուն ամենէն վերջը կը քալէին, սակայն անոնք ալ համրելու նեղութիւն չկրէր:

Մարիանն մարդ ձայնէն արթնցաւ և վրանէն դուրս վազէ: « Ազատ ենք, կը պոռար Սիմոն տիկինն: Ամենն ալ անկեցան. ի՞նչ կ'ըսեմ, ա-

մենն, հոս գտնուածներէն աւելի ճամբայ ելած են: Վազենք, աղբիկս »:

Ի՜նչ 'ի սակուսի կը վազեն, և կը տեսնեն որ Թագաւորն բանակը սպայակոյտն բռնած է: Յունական դրօշն յաղթական կերպով եղևնոյն գագաթը կը ծածանէր: Հաճի—Մշաւարտ տեղը Պ. Պերիկէս նստած էր: Սիմոն Տիկինն այնպիսի եռանդեամբ նորա բազկաց մէջ նետուեցաւ, որ զորավարն գովամակութեամբ լընդուեցաւ ողջագուրանքը: « Հրեշտակ Աստուծոյ, ըսավ իրեն, աւազակք մեկնեցան »: Զօրավարն անգլիներէն պատասխանեց, « Այո, տիկին »:

— Ի՜նչ գիւրեմք 'ի փախուտ ստիպեցէք:

— Սոյոգ է, տիկին, որ եթէ մենք եկած չըլլայինք՝ գեռ հոս էին անոնք:

— Աղջիւր երիտասարդ: Պատերազմն ահաւոր եղաւ:

— Ոչ այնչափ. պատերազմ առանց արեան. խոսք մը միայն բաւական եղաւ:

— Իսկ մենք ազատ ենք:

— Տարակոյս չկայ:

— Կրնանք յԱթէնս գառնալ:

— Երբոր ուզենք:

— Ուրեմն, երթանք:

— Հիմակուհի մայ անկարելի է:

— Հոս ի՞նչ պիտի ընենք:

— Մեր պարտքն. իբրև յաղթականք պատերազմին դաշտը պիտի պահենք:

— Մարիանն, պարոնին ձեռքը թօթուէ:

Հնազանդեցաւ օրիորդն:

— Պարոն, ըսաւ Սիմոն Տիկինն, զձեզ զրկողն Աստուած է: Յուսահատեր էինք. մեր միակ պաշտպանին միջին աստիճանի երիտասարդ գերմանացի մ'էր, գիտուն մը՝ որ բոյսերը կը հաւաքէ, և որ կ'ուզէր զմեզ անհեթեթ ճամբաներով ազատել: Վերջապէս եկաք. Ապահով եի որ սպայակուսին ձեռքով պիտի ազատինք. այնպէս չէ, Մարիանն:

— Այո, մայր իմ:

— Իրեցեք, պարոն, որ այս աւազակներն անարգ, ցած մարդիկ են. ինչ որ մեր վրայ կը գտնուէր սկսան կողոպտել:

— Ամէն բան, հարցուց զօրավարն:

— Ամեն բան, բայ 'ի ժամացուցէս, զոր Զանացի պահէ:

— Աղէկ բրած էք, տիկին: Ձեզմէ առածներն պահեցինք քովերին:

— Ոչ. երեք հարկուր ֆրանք, արծաթեայ տուփ մը և աղէկան ժամացոյցն դարձուցին մեզի:

— Այդ բաներն գեռ ձեր քովն են:

— Այո:

— Ձեր մատանիներն և օղերն ալ առած էին:

— Ոչ, պարոն զօրավար:

— Հաճեցէք զանոնք ինձ տալ:

— Ի՞նչ բան ձեզ տալ:

— Զեր մատանինէրը, գինդերը, արծաթեայ տուփ մը, իրկու ժամացոյց և երեք հարկեր Փրանքի գումար մը:

Սիմոն Տիկինն բարձրաձայն ազադակեց.  
« Ի՛նչ, պարոն. աւազակայ մեզի գարձուցած յերեք գո՛ւք կ'ուզէք առնուլ »:

Զորավարն ծանօթեալմամբ պոտառախանէց.  
« Տիկին, ես իմ պարտքս կը կատարեմ:

— Զեր պարտքն զմեզ կողոպտեմ' է:

— Իմ պարտքս է Հաճի-Սգաւորոսի գտառաւ, տանին վաւերականութեան կարկերոս առարկա յերեք հաւաքել:

— Ուրեմն գատուի՞ պիտի:

— Երբ զինքը բռնէիք:

— Կարծեմ թէ մեր զարդերն և ստակն բանի պիտի չծառայեն, և թէ զինքն կատարած հաւնէրու շատ առաւատ պատճառելի ունիք: Դասի և առաջ՝ երկու անգղիացի կանայք բանտարկեր է. ալ աւելի ի՛նչ պէտք է:

— Տիկին, պէտք է որ գատառախանին ձեռն պահուի:

— Բայց, սիրելի պարոն, մեզմէ պահանջած առարկաներուն մէջ կան՝ զոր շատ կը սիրեմ:

— Կարկերոս պատճառ մը, Տիկին, զանոնք ինձ յանձնելու:

— Ինչ և թէ ժամացոյց չունենամ, ոչ երբեք պիտի գիտնամ.....

— Տիկին, միշտ բարեբախտ պիտի համարիմ ինքզինքս՝ ձեզ իմացընելով թէ քանի է ժամն: Մարիանն ալ յայտնեց որ իւր գինդերը չէր կրնար թողուլ:

— Օրիորդ, պատասխանեց ազնուական զօրավարն, բաւական գեղեցիկ էք և զարդարաւոր պէտք չունիք: Գուք շատ աղէկ կրնաք թողուլ զարդերը. բայց ձեր զարդերն զմեզ պիտի չթողուին:

— Ետա աշխու էք, պարոն. բայց արծաթեայ տուփս անհրաժեշտ կարեւոր կարասի է ինձ. և կարկերոս ըսելով՝ կ'իմացուի բան մը զոր չէ չնոր թողուլ:

— Հազար անգամ իրաւունք ունիք, օրիորդ. բայց խնդրեմ այս կէտին վրայ ալ մի անգէք: Եթէ յաւելուք ցաւս զոր ունիմ օրինաւոր կերպով կորստելուս համար այսպիսի երկու աղանական անձինք: Բարէ՛, օրիորդ, ունեք զինուորականքս գերի ենք հրամանի, գործիք օրինաց, արք պարտուց: Հաճեցէք ընդունել թեւս, ըդէնք մինչև ձեր վրանը տանելու պատիւն պիտի ունենամ. հոն եթէ կը հաճիք ցանկը կը չի նենք:

Այս խոսակցութեան ամեն մէկ բառն Նշանակեցի, և ինչևէ վերջ ըսու կեցայ. բայց որ տեսնայ որ սպայակաւան մէջէն այս վտաւ առաջակին իւր թեւը Մարիանայի կու տայ՝ զինքը քաղաքավարութեամբ կողոպտուլու համար, արիւնս երակացս մէջ սկսաւ եռալ. ուղղակի իրեն գնա-

ցի՝ սաստկութեամբ խօսելու համար հեռաւ. Անշտոյ մէջ ճառիս յառաջաբանը կարգաց կարծեմ. վառն զի սպառնալից նպատակք մը ձեռք վրաս, զկանայի իրենց խուցին սանդուխի վրայ թողուց, գրան գիմաց պահակ մը կեցուց, և ինձ գարձաւ ըսելով:

— Հիմա երկուքին միայն:

Առաջոր բառ մը աւելցընելով՝ զիս մինչև թաղաւորին սենեկին խորը տարաւ: Հոն գիմացս անցաւ, աչքերուս մէջ նայեցաւ, և ըսաւ.

— Պարոն, անգղիերէն գիտե՞ք:

Խոստովանեցայ ունեցած գիտութիւնս. Աւելցուց.

— Յունարէն ալ գիտե՞ք:

— Այո՛, պարոն:

— Այն ատեն շատ գիտուն էք: Կը հասկնա՞ք կիցահորեւածներն՝ որ իւր գործերը ձեր առջև պատմելով կը զուարճանայ: Իրեննի բուն նկատմամբ բան մը չէ. բայց ինքզինքը ծածկելու կառաւութիւն չունի: Թագաւոր է և միայն իւր ստորին կախուած ունի: Իսկ ես, բարէ՛, համարե՛ք թէ իմ վիճակիս մէջ լինիք. գիրքս շատ փափուկ է, և ես խնամով հոգալու շատ բան ունիմ: Հարուստ չեմ, և թողալովս միայն կ'ապրեմ, զկաւարացս համարմունքն ստացած եմ և աւագորացս բարեկամութիւնն: Ծանապարհորդի մը սեխոսնեմութիւնն կրնայ ունեցածիս երկու երրորդն կորսնցընել:

— Եւ կը կարծէք թէ ձեր վատահամբաւ գործը ծածուկ պիտի պահեմ:

— Պարոն, երբ ես բանի մը վրայ վստահեմ, իմ վստահութիւնս քիչ անգամ՝ ի գրեւ կ'ելլէ: Զեմ գիտար թէ կենդանի այս լեռներէն պիտի կորենա՞ք լեւել, և թէ ձեր փրկանքն պիտի վե՞ճարուք արգեօք: Եթէ՛ կիցահայրս գլուխնիդ կտրէ, այն ատեն հանգիստ եմ, բան մը պիտի չկարենաք խօսիլ: Եթէ՛ ընդհակառակն յԱթէնս իջէք, իբրեւ բարեկամ խորհուրդ կու տամ որ տեսածնիդ ընէք: Հանդուցեալ իշէ գաւառ գլուխնիս խոս՝մութեան հետեւեցէք. որ ՚ի Պիպիլէ կողոպտեալ տառը տարի վերջը մեռաւ առանց մէկու մը իւր արկածից պատմութիւնը պատմելու: Գիտե՞ք այն առակն որ ՚ի ընէ. « Լեւոն զըշուխը կը կարէ »: Անկէ մտածեցէք վրան, և զԿոյն կեցէք որ ձեր վրայ շատուգուի:

— Սպասույիք.....

— Զեմ՝ սպանար ձեզի, պարոն: Աղէկ գաս. տխրամութիւն ընդունեմ եմ. զիւրաւ սպառնալիքներ չեմ ընէր. զմեզ զգուշացընել կ'ուզեմ: Եթէ՛ շաղակարանք, ես չեմ որ վրէժս պիտի խնդրեմ ձեզից, այլ բովանդակ խորիս մտքդին իրենց զօրավարին համար անձնաւոր. բութիւն մ'ունին, շահս աւելի եռանդեամբ կը պաշտպանեն, և ՚ի մեծ ցաւ սրտիս, ստաղրիմ պիտի լինին այն անխոհեմ անձին գէմ՝ որ ինծի

վիշտ մը, նեղութիւն մը կը պատճառէ:

— Ինչու կը վախճե՞ք էթէ պղծաբան կուսակից ունիք:

— Յուշնայց մէջ չեմ վախեր ամենեւին, և սովորական ժամանակ մը. յանձնարարութեանցս վրայ այդպիսի չեմ պիտեմ: Կան մեր պլանտոր. ներսուն մէջ ալ խեղաչեցինք՝ որ կը կարծեն թէ սուղապիտաց հետ պէտք է Տաճկիկներուն հման վա. տալի: Բայց էթէ խնդիրն մեր մէջը ընտանեաբար վիճելու լինի՞նք: Համոզուած եմ որ պաշապան. ներ կը գտնուի: Գլէն այն է որ քաղաքագէտք ալ կրնան մէջ մտնել, և թէ անշուշտ օտար բանակի երբ ներկայութիւնն դատաստանիր յաջողութեան խափառարար պիտի լինի: Եթէ դժգո. քաղաքութեան մը հանդիպիմ ձեր անխոհեմութեամբ, տեսէք, պարոն, թէ ինչ վտանգի մէջ կ'իկնիք: Թագաւորութեան մէջ չորս քայլ չէք կրնար առնուլ առանց հեծելազօրի մը հան. դիպելու: Աթենքէն 'ի Պրէքնն ճամբան այս չար մարդկանց հակողութեան տակն է. և արկած մը քիչ ատենէն գլուխինդ կու գայ:

— Ալէկ, պարոն, կը մտածեմ:

— Գաղտնիք պահէ կը խոտանանք ինծի:

— Գուցէ ինծի բան մը չէք կրնար պահանջել, ես ալ բան մը չունիմ ձեզի խոտանալու: Ին. ծի անխոհեմութեան վտանգները խմացուցիք. տեղեկութիւն ունեցայ, և աւելորդ է նորէն յիշեցնել զայն ինծի:

— Երբ Գերմանիա երթաք ինչ որ կ'ուզէք կրնաք պատմել: Խօսեցէք, գրեցէք, տպագրեցէք. փոյծս չէ: Մեզի գէմ հրատարակուած գրուածներն էթէ իրենց հեղինակին փնա մը չընեն, ոչ ումեք չարիք կրնան հասցընել: Ձեր ձեռքն է գէպքին փորձն առնուլ: Եթէ հաւա. տարմաբար նկարագրէք տեսածիդ՝ բարեւերն Եւրոպացիք պիտի մարաստանեն զձեզ իբրև ա. ղարաիք երևելի և ընկճալ ժողովաբան մը ա. նուան: Իսկ մեր բարեկամներն՝ որոց շատերն վաթսուսն տարուան մարգիկ են, զձեզ էթէթեա. միտ, քմահաճոյ և նոյն իսկ ապերախտ պիտի համարին: Պիրոն ըսեն թէ Հաճի-Մաւարոն և իմ հիւրս եղեր էք. և պիտի բամբասեն զձեզ հիւրընկալութեան սուրբ օրինաց գէմ քործել. նուգ համար: Բայց ամենէն զուարճալին այս է որ պիտի չհաստան քեզի ամենեւին: Ժողով. վարչքն միայն ճշմարտանման սուտերն հաւատք կ'ընծայէ: Գոյս ուրիմ Բարիզու, Լոնարայի կամ Պարիսի անմիտ մարգիկը համոզուար, որ հեծելազօրի մը զորավարն աւաղակաց զիտաւորի մը համարըր տուաւ: Եթէ ընտիկ զորաց գունդ մը Հաճի-Մաւարոնի թանտարեային բուն պահ. պանութիւն կ'ընէ, որպէս զի այս յետին կա. ընտայ բանակին գանձը կողպաւելու տոտն ու նեխալ, թէ տերութեան ամենաբարձր պաշտօնա. տեաբք ընկիւնութիւն մը կազմեր են ճանապարհ. հորքերին աւաղակելու համար: Այս պատմու.

թիւնս իրենց համար այնչափ ճշմարիտ պիտի լինի, որչափ էթէ ըսուելու լինէր՝ թէ Աստի. կէի մինչեւ կատուններուն հետ դաշինք դրած են, և էթէ մեր գաղտնիք իրենց կերակուրը գայ. լերուն կողորդին մէջ կը փնտռեն: Գիտե՞ք ինչ բան զմեզ Եւրոպիոյ տօգոհութեանց գէմ կը պաշտպանէ: — մեր քաղաքակառութեան անձը. մարտանման լինելն: Բարեբախտաբար Թագա.ւորութեան մէջ մեզի գէմ էթէ ճշմարիտ բան մ'ալ գորուելու լինի՝ գօտարաւ հաւատք կ'ըն. ծայեն այլք: Կրնամ ձեզի գրեցիկ մը ցուցընել որ չէ 'ի գովեստ մեր և ծայրէ ծայր ճշմարիտ: Ամեն տեղ կարգացուած է. Բարիզու մէջ հե. տաքըրեկան երկցած է, բայց քաղաք մը միայն գիտեմ՝ ուր ճշմարիտ երկցած է: Աթէնք: Ձեզ չեմ արգելուր անոր երկրորդ հատորն ալ հրա. տարակել, բայց սպասեցէք որ ճամբայ ելլէք. ապա թէ ոչ թերևս վերջին երեսն կաթիլ մը արեամբ կնքուի:

— Բայց, պատասխանեցի, էթէ մեկնէս ա. ուր այնպիսի անխոհեմութիւն մը գործուի, ինչպէս կը գիտնաք թէ ես եմ ընողն:

— Իմ գաղտնիքս պահէ միայն գիտե՞ք: Անդ. ղեացներն կը կարծեն որ զիրենք Հաճի-Սաւա. րուին ձեռքէն պիտի աջատեմ. ես կը ջանամ մինչև որ Թագաւորն դառնայ՝ զիրենք իրենց պատրաստեց մէջ բռնել. երկու կամ առ առ.ւելն երեք օրուան դործ է: Երիտեան ժայռու. րէն քառասուն հազարամեր հիւսու եղք, ուր մեր բարեկամներն քիչեր ատեն պիտի հասնին. վաղը երեկոյեան իրենց դործը կը կատարին, և յաղթանկաբ կամ յաղթեալք՝ երկու շաբաթի ա. ուսուս հոս կը գտնուին: Գիւրիին է դրանտար. կեալ կանայս համոզել թէ աւաղակց զմեզ յան. կարծակիի բերին: Քանի որ կնքահայրս հիւսու է՝ զձեզ կամայ պիտի արգիլեմ այս կանանց հետ խօսել: Ձեր վրանն ես պիտի գործածեմ. պէտք էք մտածել, պարոն, որ ես արժանապա. տիւ Հաճի-Սաւարոսն աւելի փափուկ մարմին մ'ունիմ, և թէ գէմքս օդոյ անհարթութեանց չեմ կրնար թողուլ: Ինչ պիտի ըսեն էթէ ձերն արբանեաց պարուն մէջ զիս գեղեցւոյ նման ա. րեւն այրած տեսնեն: Գարձեալ, պէտք է որ այն խեղճ՝ Լքւրոց ընկերութիւն ընեմ, այս՝ Եւ. րև ազատարար՝ պարտեց: Իսկ դուք իմ զօ. րայս մէջ կը հանգչէք: Թողուլութիւն ըրէք, ձեր նկատմամբ հրաման մը ունիմ. « Եանիք, տաւ. նապիտ Եանիք, այս պարունին պահպանութիւնը քեզ կը յանձնեմ. Եւ չորս քիմ՝ չորս պահպան ղեկուար գիր՝ որք քիչեր ցորեկ իմ վրայ հակեն. և զէն 'ի ձեռքն ամեն կողմ իրեն հետ երթան: Երկու ժամը մէկմը զիրենք կը փոխեն. երթ »:

Թիթիւն հիւսական քաղաքավարութեամբ զիս բարեկց, և երգելով Սիմբոն Տիկնոյ սանդա. խէն վար իջաւ: Պահապան ղեկուար. ղեկքն ող. ընունց:

Այս վայրկեանն տանձերը մը սկսաւ ինծի հա-  
մար՝ զոր մարդկային միտք չէ կարող գաղափա-  
րել։ Ամենայն ոք գիտէ կամ կը գուշակէ թէ  
ի՞նչ կրնայ լինել բանտ մը․ ասոյ իրականացէք  
կենդանի և շրջող բանտ մը․ որոյ չորս պատերն  
կ'երթան, կու գան, կը բաժնուին և կը միանան,  
կը գառնան և գարծապ կը զննեն։ Գեղեր-  
նին կը չփեն, կը քերուին․ քիթերնին կը սըը-  
րեն, կը ցնցուին, կը շարժին, և շարունակութե-  
սեաւ մեծ աչք բանտարկելոյն վրայ կը սեւեւեն։  
Քաշէ կը փորձէի, ութոսնեայ բանտս քայլե-  
րուս կը հետեւէր։ Մինչև քանակն սաշմանա-  
զլուխը կ'երթայի․ առջևէն քալող երկու մար-  
դիկն յանկարծ կը կենային, և ես գլուխս ի-  
րենց նշանադրեստին կը զարնէի։ Այս գեպս  
միտքս լուսնորեց և հասկըցայ այն վերնագիրը՝  
զոր շատ անգամ կարգացեր էի մարմնիւրուն  
մօտերը, առանց երբեք իմաստն հասկնալու․  
սանձան պահակապահաց։ Յետոս կը դառնամ,  
չորս պատերս ալ իրենք իրենց վրայ կը գառ-  
նան՝ նման թատերաց զարգերուն, երբ աե-  
սարանն կը փոխուի։ Վերջապէս այս սեպիկ  
քաշէին յոյժամ՝ կը նստիմ։ Բանտս կը սկսի  
չորս կողմն շրջիլ․ արբեալ մարդու կը նմանէի,  
որոյ կերակր՝ թէ իր առան կը շրջի։ Աչքերս կը  
դոցեմ, զինուորական քայլերուն կանոնաւոր  
ձայնն կանանթն թմբուկ կը յոգնեցնէ։ Գեղէն,  
խորհրդածեցի, այս չորս մարդիկ՝ ինձ հետ  
խօսիլ ախորժէին։ Իրենց հետ յունարէն խօ-  
սիմ։ այս հրապուրանաց միջոց մ'է՝ որով միշտ  
յաւրդեր եմ պահանջողաց նկատմամբ։ Փորձ  
մը փորձեցի, բայց ի զուր բողոքովն։ պատերն  
թերեւս ականջ ունենին, բայց մայր հանելն իրենց  
արգիւտած էր․ ընդ զինոք՝ հրաման չունին  
խօսելու։ Զննացի կաշառէկ, գրպանէս Հաշի-  
Սաւարուսին առ իս գարծուցած գրամը․ զոր զօ-  
րակարն մուգաւ առնելու, գուրս կը հանեմ  
բնակարանին չորս զլխաւոր կէտերուն տեղ կը  
բաժնեմ։ Տխուր և խռովագէտ պարսպանիւն  
զուարթ կերպարանք մը ստացան․ իսկ իմ խա-  
ւարչայն բանտս կարծես արեգակնա ճառագայ-  
թով մը լուսաւորուեցաւ։ Ինչոյ հինգ վայր-  
կեան վերջն աստիւապետն եկաւ պահակաւոր քի-  
սիւրու։ Ճիշդ երկու ժամ եղած էր բանտար-  
գելութիւնս։ Սրն երկայն և գիշերն յաւիտե-  
նական երեցաւ ինձ։

Զորակարն մի և նոյն վճռով իրեն առած էր  
թէ խուցս և թէ անկողնս, իսկ ինձ անկողնոյ  
տեղ ծառայող ժայռն՝ փետուրն նման փափուկ  
չէր։ Քաջախիթ թմբուտաի նման աղբու թէթե-  
նաւն անձրև մը գառնապէս յայտնի լըաւ ին-  
ծի որ տանիքն գեղեցիկ գիւտա մ'է, և թէ ջայն  
շինողները յերաւել ընկերութեան մեծ ծառա-  
յութիւն կը մատուցանեն։ Սթէ երբեք երկ-  
նից անբարեխառնութեամբն հանդերձ՝ կը յա-  
նդգէի քնանալ, գրեթէ անմիջապէս կ'արթննը-

էր Ծաննի տանապապան՝ որոյ ձեռքն էր հրամա-  
նատրութիւնը։ Վերջապէս, ըսեմ՝ ձեզ, թէթ-  
յարթութեան և եթէ ի՛ քուն՝ կը կարծէի  
տեսնել զՄարիաննա և իւր մայրը՝ որ իրենց ա-  
զատարարին ձեռքը կը սեղմնի։ Ա՛հ, պարոն,  
ինչպէս կ'արագարացնէի լէրանց ծեղ Թաղա-  
ւորը, ինչպէս իրեն դէմ ըրած անէծքներս յետս  
կը կոչէի։ Որչափ կը զանկայի իրեն քաղցը և  
հայրական կառավարութեան։ Որչափ կը հա-  
ռաչէի իրեն դարձին համար, և ինչպիսի՞ եւան-  
գեամը աղօթիցս մէջ զինքն Աստուծոյ կը յան-  
ձնէի։ Աստուծաւ իմ՝ ի՛րաւի եւանգեամը, տուր  
յաղթութիւն Հաշի-Սաւարոս ծառայող, խոր  
տակէ իրեն առջև թագաւորութեան ամենայն  
զինուորները։ Իւր ձեռքը մատնէ զարկը և այն  
գոփոխայն անակնի վերջին սկուան անգամ․ և  
դարձեալ առ մեզ դարձուր աւազակները որ-  
պէս զի ազատինք հէժեղագորուն ձեռքէն։

Հազիւ թէ լմնցուցի արթնքս՝ բանակին մէջն  
կազմ գունդի մը հրացաններու ձայնն լսուե-  
ցաւ։ Այս յանկարծակեան ձայնն ողորն օրն և հե-  
տեւեալ գիշերն շատ անգամ նորագուեցաւ։  
Դարձեալ Պ․ Պերկիւսին խաբէութիւն մ'էր․  
որպէս զի զՍիմոն Տիկինը լաւ ևս խաբէ և  
համոզե թէ աւազակաց բանակին դէմ զինքը  
կը պաշտպանէր, երբեմն երբեմն կրակի փորձ  
մ'ընէր կը հրամայէր։

Քիչ մնաց որ գրեւծ ծանր հետեանք մ'ունե-  
նար։ Նրկուշաթի օրն երբ աւազակներն հազիւ  
լուսնցած բանակավայրն հասան, կարծեցին թէ  
ստուգիւ լծնամեց և կըդառաջեն, ուստի և  
քանի մը գնդակով պատասխանեցին, որոնք զքեզ  
բաղդարէն կ'ուրմ մ'ալ փնտս չբրին։ Լերանց թա-  
գաւորին դարձն դիտած ժամանակ՝ երբեք փախ-  
չող բանակ մը չէի տեսած։ Ուստի այս տեսարանն  
ինծի համար առաջին ներկայացուցման մը բովան-  
դակ քաղութիւնը աղբնք։ Նրկինք ձախող  
ընդունելն էին աղօթքս։ Յոյն զինուորացն այնպի-  
սի կատաղութեամբ գիմամարտեր էին՝ որ պա-  
տերազմն մինչև գիշեր տեւեր էր։ Քանձն բար-  
ձող երկու ջորեաց չորս կողմն շրջեցուին կե-  
ցած, նման կանոնաւոր կրակով մը Հաշի-Սաւա-  
րոսի անկարճ հրացանածիգներուն պատաս-  
խանցին։ Մեր Բալլիկարն յուսահատելով մի  
առ մի խորտակել հարիւր քսան անձինք՝ որ ա-  
մենեկն տեղի չէին ապր, սուր ի՛ ձեռքն յարձա-  
կեր էր խմբին վրայ։ Իր ընկերներն կը պատ-  
մէին մեզ թէ մեծամեծ գործեր կատարուէր էր․  
և յերաւել վրայի արիւնն բաւական նշան մ'էր  
իր անձն վատագի մէջ գրած լինելուն։ Բայց  
սուկնը յաղթութեան վերջ տուեր էր։ Գունդն  
տանաւորուր աւազակ ոպաններ էր՝ որոց մին  
չունէր։ Մեծ գնդակ մը խափանէր էր երկուս-  
ոսար Սթերոյին յարձակումը, որ մեծ ապագայ  
մը խոստացող պաշտօնակալ մ'էր։ Վաթսու-  
նի չափ անձինք տեսայ՝ որ լքեր էին յոգնա-



նիմ: Քաղաքի մէջ վարժած եմ ապրելու, և փափուկ առողջութիւն ունիմ. լեռան վրայ խիստ է ձմեռն, և ահա արդէն հարբուխ եղած եմ: Ամեն ժողովոց մէջ իմ չգտնուելու աչքի պիտի զարնէ: Հոն զիս շատ կը փնտռեն. շատ անգամ գեղեցիկ ամուսնութիւններ առարկուած են ինծի: Դարձեալ, չարիքն թերեւ մեր կարծաւ ծին չափ մեծ չլինի: Ա՛ գիտէ ճանչցուած են ար. դեօք այն գծախտ երեք թշուառներն. այս գէպքիս լուրն արդեօք մեզմէ առաջ պիտի հասնի քաղաք: Խախ պաշտօնարանը կ'երթամ: պաշտօնէի կերպ կ'առնում, քանի որ երկու գունդերն դեպ 'ի Արգոս կը շարունակեն իրենց ընթացքը՝ ոչ ոք ինծի կրնայ հակառակել: . . . : Բացարձակապէս պէտք է որ հոն լինիմ. պէտք է կենտրոն վտանգի մէջ գնեմ: Վերաւորներդ խնամէ. . . Մնաս բարեաւ:»: Իւր թմրկով նշան տուաւ:

Հաճի՛-Ագաւրոս ոտք ելաւ. իւր սանիկին հետ դիմաց եկաւ, որ գլխով չափ բարձր էր, և ըսաւ ինծի. « Պարոն, այն այժման յոյն ըսինք ես՝ նախնի դարուց յոյն մ'եմ: Եւ քաղաքի ներս կը կարծեն թէ յառաջագիտութեան մէջ ենք »:

Թմրկին ձայնն լսուելուն պէս, բանտիս պատերն ընդերքի պարիսպներուն պէս բաժնուեցան: Երկու վարկեան վերջը Մարիանայի վերանին դիմաց էի: Մայր և աղէկ յանկարծ արթննալով վեր ցատքեցին: Սիմըն Տիկինն նախ զիս տեսաւ, և գոչեց. « Աւրեմ, ճամբայ կ'ելլենք »:

— Ախոս, տիկին. դեռ այն կէտին չհասանք:  
— Ուր ենք ուրեմն: Զորավարն մեզի այս առաւօտեան համար խօսք տուաւ:

— Ի՞նչպէս գտաք զօրավարը:

— Աղիւսական, վայելուշ, շնորհալից: Իր միակ պակասութիւնն հրահանգաց քիչ մը շատ գերի լինելն է:

— Վատշուէր է և սրիկայ, մեղկ և մեծարան, ստախոս և աւաղակ. ահաւասիկ ասոնք են իւր ճշմարիտ անուններն, տիկին. և կը հաւատամեալ ըսածս:

— Աւրեմն. պարոն, ի՞նչ ըրաւ ձեզ հեծելազօրն:

— Թէ ի՞նչ ըրաւ ինձ. շնորհք ըրէք, տիկին, հետս անդուխին գլուխը դալ:

Սիմըն Տիկինն ձիւղդ այն ժամանակ եկաւ՝ որ կրցաւ տեսնել զօրքերը կարգաւ շարուած. թըմ բուկն առնէին. աւաղակք իրենց տեղը կեցած, զօրավարն և Թագաւորն ալ բերան 'ի բերան հրաժարման համոզոյր կու տային: Ապշուութիւնն քիչ մը շատ աստիկ եղաւ. տիկինը հետ ըստ բաւականի զգուշութեամբ չէի վարուած, ուստի և պատիժն ալ ընդունեցայ. վստի զի մարելով բոլոր մարմնով բաղկացոյ վրայ ինկաւ. մինչև աղբէր քով տարի զինքը. Մարիաննա ձեռքին

զարկաւ, ես ամբ մը ջուր սրսկեցի երեսին, Բայց կարծեմ թէ այս միջոցներէս աւելի կատաղութիւնն զինքն սթափեցուց:

— Թշուառականն, պոռաց:

— Մի՞թէ զձեզ կոողոսանց, ձեր ժամացոյցները և ստաղը չգոցաւ:

— Զարդերուս վրայ չեմ ցաւիր, թող իրեն ծան: Բայց կը փափագէի՛նապար հազար ֆրանքով իրեն զհետ ձեռնողջններս ետ առնուել: Անգղիացի եմ, և ամեն մարդու ձեռք չեմ թօթուէր:

Սիմըն Տիկինը այս գառն ցառն ինծի մեծ հառաչանք մ'ընել տուաւ: Աւելի ծանր խօսքեր ըսաւ, և իր բարկութիւնը բոլոր իմ վրաս թափեց: « Զեր, յանցանքն է, ըսաւ ինծի. չէիք կրնար ինծի իմացընել. պէտք էր ինծի ըսել որ աւաղակներն այս անձին համեմատութեամբ փոքր սուրբեր են:

— Բայց, տիկին, յառաջագոյն ձեզի ըսի որ պէտք է ձեծելազօրաց վրայ վստահիլ:

— Այո՛ ըսիք, բայց տկար, կոշտաբար և ցուրտ կերպով: Արայի՛ ձեզ հաւատալ. կըրնայի՛ գուշակել որ այն անձն Ագաւրոսի բանտապահն էր, և զմեզ հոս կը պահէր մինչև աւաղակն զարձը, և զմեզ երևակայեալ վտանգներով կը զարհուրեցընէր. և մեզի զարմանալի երևնաւ ու համար պաշարուած եմ կ'ըսէր, և կեղծեով թէ զմեզ կը պաշտպանէ՛ գիշերային յարձակումներ կը ձեռնընէր: Հիմա կ'ըմբռնեմ աս մեռ բան. բայց ըսէք՝ արդեօք բան մը լսեցիք:

— Ա՛լ Աստուած իմ, տիկին, գիտցածս ըսի, կրցածս ըրի:

— Բայց դու գերմանացի ես. եթէ ձեր տեղն անգղիացի մը լինէր՝ մեզի համար իր կենաց չէր խնայէր, և ես դուստրս կնութեան կու տայի իրեն:

Կախկներն շատ կարմիր են, բայց ես Սիմըն Տիկինը յանդիմանութիւնն լսելով՝ գեռ աւելի կարմրեցաւ: Այնչափ այլալաւմ էի՛ որ չէի համարձակիր ոչ աչքերս վեր վերցընել. ոչ պատասխանել, և ոչ չարցընել սիրելի տիկինը՝ թէ ինչ 'ի՞նչպէս ըսել այն խօսքերով, Վասն զի ի՞նչպէս այնպիսի խիստ անձ մը կրցաւ իւր գոտի և իմ առջև այնպիսի խօսակցութիւն մ'ընել: Ուստի՛ այս ամուսնութեան գաղափարն միայք եկաւ: Արդեօք ստուգիւ Սիմըն Տիկինն էր այնպիսի կին մը՝ որ իրենց առաջին աղաւթարարն սահմանէ իւր գոտստը՝ իբրև արժանաւայել փոխարէն: Հաւանական էր երևնար: Արդեօք անդուժ ծաղրածութիւն մը չէր ընդգէմ իմ ամենէն գաղաղի իտորօրոցս:

Նրբ գիւս կը քննէի, ամէն մէկ զգայմանցս ան. մեզ գաղաղութիւնը օրինաւ որ մեծամտութեամբ կը հաւատաւէր: Կարգարացընէի անձս ըսելով՝ որ կրից հուրն սրտիս ջերմութեան աստիճանը չէր բարձրացուցած: Սրտան մէջ ամեն վայր



կեան Մարիանայի վրայ կը ջանայի մտածել վիճակս իմանալու համար:

Մաքո՛ւ Սպանիոյ մէջ գղեկները սկսայ չի. նեղ, և զինքն անոց մէջ դիւկատներ կը կարգէի, վկայաստուծութիւններ կը լինէի՝ յորում ինքն գիւցազնուհի և ես գիւցազն էի: Ուշածիս պէս ամենն աւելի անոեղի պարագաները մտքիս տալէն կը բերէի: Իրաֆ իշխանուհի հայն և Ռայ. Նալա տալիսկային պատմութեան նման անձը. մարտանման դէպքեր կ'երեւակայէի: Մինչև իսկ կը պատկերէի գեղեցիկ անգղիուհի՝ չորեքս. նուէայ կառքի մը մէջ աջակողմն նստած և իւր վայելուչ բազուկը երկայն վզին պլլած: Այս համայնական մտածութիւններս, որ կարող էին խռովել մեծապէս՝ քան զիս նուազ իմաստասէր հոգի մը, իմ հանգարտութիւնս չվզրովցին: Յուսոյ և երկիւղի դարձագարձ յուզմունք տե. զի չունեցան սրտիս մէջ, որք սիրոյ յատուկ նշաններ են: Երբեք և թուա երբեք չգտացի սրտի այն մեծամեծ յուզմունք՝ որ վկայաստու. թեանց մէջ կը յիշուին: Ուրեմն զՄարիանա չէի սիրեր, ստգտանելի անձ մը չէի և կրնայի ճակատաւ բաց քալել:

Բայց Սիմոն Տիկինն՝ որ մտածութիւններս չէր գիտեր, կրնար անձնանուիրութեան նկատ. մամբ խաբուիլ: Ա՛ գիտէ չէր տարակուսեր թէ ես իր գտեր սիրահարեալ եմ. թէ չսիրութիւնս և երկոյտուութիւնս գէշ իմաստով չէր մեկնած, և թէ այն ամուսնութիւն բաւը գիտամբ չէր ըսած՝ որ զիս ստիպէ 'ի մասնութիւն անձինս: Անձնասիրութիւնս չկրցաւ տանիլ այսպիսի ան. իրաւ կասկածի մը. առանց երեսը նայելու՝ զ. տարձայնով պատասխանցի.

— Տիկին, եթէ զձեզ ազատելու բաղդն ու. նենայի, կ'երգնում որ ձեր գուտարը կ'ուսութեան առնելու համար պիտի չենի:

— Ինչ պատճառաւ, ըսաւ ազգու ձայնով մը, արդեօք գուտարս ամուսնութեան արժանի չէ: Կ'անիրաւիք ստուգիլ: Արդեօք բաւական գեղեցիկ կամ հարուստ կամ լաւ ընտանիքէ չէ՞, արդեօք զինքը լաւ չե՞մ գատորարկած, ի. րեն գէ՛մ խաճելու բան մ'ունիք: Սկուսնաալ Սիմոն օրիորդին հետ. պարոնիկ, գեղեցիկ և. րազ մ'է այս, և ամենէն աւելի գոռարահած անձն ալ գոհ պիտի լինի:

— Բարէ, տիկին, պատասխանցի. զիս լաւ չէք ճանցած, Կը խոստովանիմ որ օրիորդն վա. յեղապեղ է, և եթէ ներկայ չլինէր ինքն՝ յորմէ կ'անհաճեմ, կ'ըսէի ձեզ թէ առաջին օրէն 'ի վեր ինչպիսի խանդավաճ գորովաբե չիս Եւր. չընէք: Ուստի այս պատճառաւ երբեք չեմ յան. գրգնիր՝ մտածել թէ որ և է դէպք կրնայ զիս մինչև առ ինքն բարձրացնել:

Կը յուսայի խոնարհութեամբս այս շանթար. ձակ մայրս ամոքել: Բայց իրեն բարկութիւնն կետով մ'ալ չզիջաւ. « Ինչո՛ւ համար, ըսաւ,

ինչո՛ւ համար իմ աղջկանս արժանաւոր չէք. պատասխանեցէք ուրեմն »:

— Բայց, տիկին, ոչ հարստութիւն և ոչ պա. տուաւոր վիճակ մ'ունիմ:

— Մե՛ծ բան, պատուաւոր վիճակ չունիք: Կ'ունենաք, պարոն, եթէ աղջկանս հետ ա. մուսնանաք: Իրեն փեսայ լինել՝ պատուաւոր վիճակ մի չէ: Հարստութիւն չունիք. արդեօք երբեք դրամ պահունջիցիք քեզմէ. արդեօք ու. նեցածիս բաւական չէ՞ թէ մեզ, թէ ձեզ և թէ այլոց համար: Դարձեալ, զմեզ այս տեղէս ազատող՝ մեզի հարկւր հազար ֆրանքի ընծայ մը պիտի չենէ: Մեծ բան չէ, կը հաւանիմ. բայց բան մի է: Հարկւր հազար ֆրանքն ոչինչ գու. մար կը համարիք: Այն ատեն ինչո՛ւ համար աղ. ջրկանս հետ ամուսնանալու արժանի չէք համա. ըրիւ ինքզինքնիդ:

— Տիկին, ես չեմ....

— Տեսնե՛ք թէ դեռ ինչ բան չէք. Անգղիա. յի՛ չէք:

— Ո՛հ, ոչ:

— Ուրեմն զմեզ այնչափ ծաղու արժանի կը կարծեք որ մինչև անգամ ձեր ծնունդն ձեզի յանցանք մը համարիք: Ի՛հ, պարոն, գիտե՛մ որ ամեն մարդու չէ տրուած Անգղիացի ըլլալն. բոլոր աշխարհք անգղիացի չէ կարող լինել.... գէթ քանի մը տարի առաջ: Բայց կրնայ մէկն զգոն և խոչնդան անձ լինել, առանց Անգղիոյ մէջ ծնած լինելու:

— Ուղղամտութիւնն, տիկին, հայրենական ժառանգութիւն մ'է մեր մէջ: Իսկ հանձար՝ ուսուցիչ ըլլալու չափ ունիմ: Բայց դժբախ. տաբար կը նկատեմ թերութիւններ իմ վրաս, և....

— Ըսէ՛ կ'ուզեք թէ տգեղ էք, այնպէս չէ՞: Ոչ, պարոն, տգեղ չէք: Իմաստոյ գէ՛ց ունիք: Մարիանա, պարոնն իտհական դէմք մը չունի՞:

— Այո, մայր... ըսաւ Մարիանա: Եւ եթէ պատասխանած ատեն կարմրեցաւ. իւր մայրն ինծմէ աւելի լաւ տեսն, վասն զի իմ աղքերս գետիկ սեւեւեալ էին:

— Այսու հանգերձ, վրայ բերաւ Սիմոն Տի. կինն, եթէ տասն անգամ ալ տգեղ լինէիք, հան. գուցեք ա՛մուսնոյս տգեղութեան չէիք հա. նիր: Եւ աւակցե՛ն ես, ինչպէ՛ս հաւատացե՛ք, աղ. ջրկանս նման գեղեցիկ էի՛ իրեն հետ ամուսնա. ցած օրս: Առ այս ինչ պիտի պատասխանէք:

— Ոչ, ինչ, տիկին, բայց եթէ ըսէ՛ որ ինձ չնորք կ'ընէք, և թէ վատը իմ ձեռքս Աթենքի ձամբուս վրայ պիտի գտնուիք:

— Ինչ կը մտածէք ընել: Այս անգամ ջանա. ցէք անցեալ օրուանէն աւելի նուազ ծաղրելի հնարք մը գտնել:

— Կը յուսամ քոհ լինիք՝ եթէ մինչև վերջը լաւ ունիւղիւր լինիք ինձ:

— Այո՛, պարոն:

— Առանց խօսքս ընդմիջելու:  
— Ոչ երբեք պիտի ընդմիջեմ խօսքդ: Երբեք ընդմիջեցինք:

— Այո:

— Ոչ:

— Այո:

— Երբ:

— Ոչ երբեք: Տիկին, Հոռի-Սդաւրոս բոլոր իւր հարստութիւնները Պարլէյ պարսնայց և Ընկերութեան քով դրած է:

— Մէր քով:

— Գովէնտիշ - Սկուար, 31, Լոնտոն: Անցեալ չորեքշաբթի մեր առջև Պ. Պարլէյի ուղղեալ հաշուի նամակ մը գրել տուաւ:

— Եւ դուք այս բանս ինձ յառաջագոյն չըսիք:

— Երբեք ժամանակ չեղողիցի ըսելու:

— Այդ ըսածնից նորօրինակ բան է: Զեր բռնած ճամբուն խելք չի հասնիր: Վէջ օրուընէ 'ի վեր սղաթ պիտի լինէիք: Եւ ես ուղղակի իրեն գնացած և մեր կացութիւնը իրեն յայտնած պիտի լինէիք...

— Եւ ինքն ալ ձեզմէ երկու կամ երեք հարիւր հազար ֆրանք պահանջած պիտի լինէր. հաւատացէք ինձ, տիկին. լաւագոյն է լսել և բան մը չըսել իրեն: Վճարեցէք ձեր փրկանքը, ընկալադիր մը առեք, և տասնուհինգ օրէն իրեն յնրադիկ նստի մը զրկեցէք այս կերպով: «Դարձեալ 100,000 ֆրանք տուեալք 'ի Սիմըն Տիկնոջէ, մեր ընկերութեան անդամակցէն, հատուց մասը ընկալադիր»: Այսպէս ձեր գրամն կ'ընդունիք առանց սպայակուտի օգնութեան. ըսածս պարզ չէ:

Աչքերս վեր առի. և Մարիանայի երախտագիտութեամբ լի գեղեցիկ ժմաւ տեսայ: Սիմըն Տիկինն մոլեգնաբար ուսերն վեր վեր կը վերցընէր, և դժկամակ կ'երևնար:

— Բնութիւն, ըսաւ ինձ, զարմանալի մէկն էր. մինչդեռ ազատելու համար պարզ միջոց մ'ունէինք, եկաք մեզ լարախաղացական փախուստ մ'առաջարկեցիք: Այս բանս չորեքշաբթի առաւտան գիտէք. առաջին օրէն զայս մեղի չըստուգի յանգնանց ոչ երբեք ներս մ'պիտի:

— Բայց, տիկին, խնդրեմ յիշեցէք որ ես կ'ազաւելի զձեզ՝ որ ձեր հիքթոր դրէք և իրմէ հարիւր տասնուհինգ հազար ֆրանք սղեք:

— Ինչու համար հարիւր տասնուհինգ:

— Հարիւր հազար կ'ուզեմ ըսել:

— Ոչ. հարիւր տասնուհինգ հազար, ճիշդ է: Ապահով էք որ Հառի-Սդաւրոս գրամն ընդունելէն վերջը զմեզ հոս պիտի չպահէ:

— Այո, պատասխանատու կ'ըլլամ: Միայն յոյն աւաղանիկներ իրենց խօսքը որ պահեն: Գիտեն որ եթէ միանգամ փրկանք ընդունենէն վերջը բանտարկեալներն պահեն, ոչ ոք անկէ վեր փրկանք կը վճարէ ազատութեան համար:

— Այնպէս է: Բայց շատ նորօրինակ գերմանացի մ'էք, յառաջագոյն չըսելուդ համար:

— Միշտ խօսքս խափանած էք:

— Նոյն իսկ այն ատեն ալ պէտք էր ըսել:

— Բայց, տիկին...

— Լուեցէք, և զմեզ առ անիծեալն Սդաւրոս տարէք:

Թագաւորն իւր առաջը մնացած պաշտօնակաշէրով մէկտեղ դատաւորական ծառայներէ խորովեալ տատարակ կը ծաւլէր: Զարգարուած էր, ձեռքերուն արիւնն լաւացեր և զգեստը փոխեր էր: Իւր գեղանակիցներուն հետ՝ մահաւան իւր զօրաց մէջ ըրած կարուստն ամենայն արագութեամբ դարմանելու միջոց կը մտածէր: Վասիլ՝ որ Եստինայի էր, կը խոստանար երեսուն մարգ գանձել յԱպիւստոն, ուր տաճկական իշխանութեան հսկողութիւնն չազարաւազակց գործ խափանած էր: Լակոնայի մը կ'առաջարկէր որ աղէկ պատրաստ գրամ վճարելով՝ Սթարտիստ Պաւլոսի պզտիկ խաւմէն գնուի, որ կաւամբայի մօտէրը Մայքը գաւառին մէջ կ'աւազակէր: Թագաւորն՝ անգիշական գաղափարներով միշտ լցուած, կ'առաջարկէր որ բռնութեամբ նոր զօրաժողով մը դուժմարեն և Աստիկիոյ բոլոր հովիւները յափշտակեն: Այս գրութիւնս շատ աւելի օգտակար երեցաւ, վասն զի առանց ծախքի էր, և միանգամայն ոչխարաց հօտերը կը խաչէին:

Այս խորհրդակցութիւնս ընդմիջելով Հառի-Սդաւրոս՝ բանտարկելոց ցուրտ ընդունելութիւն մ'ըրաւ: Եւ ոչ գտաւ մը ըրուր հրամցուց Սիմըն Տիկնոջ, առ որ՝ դեռ նախաձայնի ըրած չըլլաւուն համար՝ այս պատշաճութեան պակասութիւնս ծանր եկաւ: Անգղիացի կանանց կողմանէ խօսիլ սկսայ. և օրովհետեւ Գործընդիմ հոն չէր, Թագաւորն բռնագատուեցաւ զիսերէն թաղաման ընդունիլ: Ըսի իրեն թէ երկուսն զգաբար դէպքէն վերջը՝ Սիմըն Տիկնոջ որոշողութիւնն լսելով գահ պիտի լինէր, և թէ որոշած է ինքն վճարուած ըստ կարելոյն չըստով՝ իմ և իւր փրկանքը. և վաղիւ գրամն կամ Ամենքի գրամատեղանն կամ ուրիշ տեղ մը՝ զոր ինքը հաճէր ցուցնել, պիտի փոխադրուին, փոխարէն իւր ընկալագիրն ընդունելով:

— Ուրախ եմ, ըսաւ, որ այս կանայք յունական բանակն իրենց օգնութեան կանչէլէն ետ կեցան: Ըսէ իրենց որ գրելու կարեւոր եղած բանին նորէն իրենց կը արուի, բայց իմ վրաստահոգութեամբ չըղծանին: Թող հոս զինուոր չկանչեն: Լեռնայի քայլ զինուորի մը առաջին տու նուեալուն, դուրսին կարել կու տամ: Կ'երգնում զայս յանուն Մէկարիւլէն կուսին, զոր իւր ձեռքը քանդակեց Սուրբ Ղուկաս:

— Ամենին մի տարաբնակիք, երաջանաւոր կը լինիմ այս կանանց և իմ խօսքին: Ուր կ'ուզէք որ գետեղուի գրամն:

— Յունաստանի ազգային դրամասեղանոյն մէջ. նա միայն գեռ չէ սնանկացած :

— Նախկը տանելու ապահով մէկն ունի՞ք :

— Մեր բարի ծերը : Հիմա կանչել կու տամ : Գանձի է ժամն. առաւօտեան ինն : Յարգելին գեռ այնչափ չէ խմած որ դինոյնայ :

— Կանչէ զմիանձնը : Երբ Սիմըն Տիկնոյն եղբայրն գումարը յանձնելով ձեր ստացագիրն ընդունի, միանձն ձեզի լուր կը բերէ :

— Ի՞նչ ստացագիր, և ի՞նչու համար : Ոչ երբեք տուած եմ : Երբ ամենքիդ ազատիք՝ պիտի իմանայ թէ ինչ որ պէտք էր՝ վճարած էք :

— Կը կարծիքի թէ ձեզ նման անձ մը ըստ օրինի Եւրոպոյ իր գործերը պիտի դարձնէ : Աղէկ անտեսութեան համար . . . . .

— Ես իմ գործերս ուղածիս պէս կ'ընեմ. և հասակս առած եմ ու չեմ կրնար իմ ոճս փոխել :

— Ինչպէս որ կը հաճիք : Այս բանն 'ի նը պատմ Սիմըն Տիկնոյն կը խնդրէի ձեզմէ : Ինքն իւր անշափահաս դատեր խնամակալն է, որոյ ստացուածոց ամբողջութեան հաշիւ պիտի տայ :

— Թող ինքը մտածէ. որչափ ինքն իմ շահս կը մտածէ, նոյնչափ ալ ես իրենը կը մտածեմ : Մեծ դժբախտութիւն, իւր դատեր կենաց համար փրկանք պիտի վճարէ : Ոչ երբեք Ֆրդի. նիկս համար ըրած ծախքերուս վրայ ցաւած եմ : Ահաւասիկ թուղի, թանաք և գրիչ. լաւ զգուշացիք նմանկին շարագրութեան. քու գրուելուց մը վտանգի մէջ է :

Բոլորովին այլայլած գուրս ելայ և կանանց քով գնացի, որք իմ խոռոված ըլլալը կը գուշակէին, առանց պատճառն իմանալու : Բայց յանկարծական ազդեցութիւն մը զիս յետս դարձուց : Ըսի Թագաւորին. « Յիրաւի, լաւ ըրիք որ ստացագիրը մերժեցիք, և ես անխորհրդաբար խնդրեցի զայն : Դուք քան զիս աւելի խելացի էք. անխոհեմ է երիտասարդութիւնն » :

— Ի՞նչ ըսել կ'ուզէք :

— Իրաւունք ունիք, կ'ըսեմ : Ամէն բանի մէջ պէտք է միշտ չընաչայտաց լինել : Ո՞րտեղ թէ առաջինին աւելի ահաւոր կոտորածի մ'ալ պիտի չհասնողիք : Եւ որովհետեւ միշտ քանն տարուան մարդու ծունկերը պիտի չուռնանք, կ'ըրնայք կենդանւոյն զօրաց ձեռքն ինչալ :

— Ե՛ս :

— Զձեզ իբրև լոկ չարագործ մը պիտի դատեն. դատաւորը ձեզմէ պիտի չերկնչին : Այսպիսի պարագայի մէջ՝ հարկեր հազար ֆրանքի ստացագիր մը ապացոյց պիտի լինի : Արգարուութեան մեռն ձեզ հակառակ զէնք մի տաք : Թերևս Սիմըն Տիկնոյն կամ իր ժառանգիւնը ձեզի գէժ քաղաքական դատաստան բանաս, իրենցմէ յափշտակուածը նորէն ստանալու համար : Երբեք մի շնորհէք ստացագիր :

Ահաւոր ձայնով մը պատասխանեց. « Պիտի ստորագրեմ. և մանաւանդ երկու քան թէ մեկ. այնչափ պիտի ստորագրեմ՝ որչափ որ ուզեն : Միշտ պիտի ստորագրեմ և ամենուր : Ահ, զեւուորը կը կարծեն թէ ինծի գիւրաւ պիտի յաղթեն, վասն զի բաղն և թիւն միանգամ յաջող գնացին իրենց : Կենդանւոյն իրենց ձեռքը պիտի իյնամ, ե՛ս՝ որոյ բազուկն անխնջ է 'ի վաստակոց և գլուխս փորձ է գնդակաց : Կաղամբ գողցած գեղացւոյ նման՝ ես աթոռի մը վրայ դատաւորի առջև նստիմ, ես : Պատանի, գեռ զՀաճի-Սգաւորս չէք ճանչեր : Աւելի դիւրին է զՊառնէս տախտիկ ընել և Տայգետի գագաթին վրայ կանգնել՝ քան թէ զիս իմ լերանցս վրայէն յափշտակել՝ դատաստանարաւ. նի մը աթոռոյն վրայ նստեցնելու համար : Սիմըն Տիկնոյն անուրը յունարէն գրէ ինծի : Լաւ : Ձերն ալ :

— Զեռք չէ, և . . . .

— Գրէ գրէ : Անուան դիտէք, և ապահովեմ որ չէք մոռնար. կ'ուզեմ ձեր անունն ալ ունենալ՝ որ յիշեմ զայն :

Պառնէսի ներգաշնակ լեզուով՝ որչափ որ կրցայ գէշ գրեցի իմ անունս : Թագաւորին զօրավարներն անոր արիւն թիւնն գովէցին, առանց իմանալու՝ որ այն արիւնթիւնն իրեն հարկւր տասնուհինգ հազար ֆրանք պիտի արժէր :

Դո՛հ ուրախ սրտով Սիմըն Տիկնոյն վրանը վազեցի : Պատմեցի իրեն որ իր գրամը բռնադէ աղատեցաւ, և երբ լսեց թէ ինչ մամայ ընտեցի մեր աւազակները կողոպտելու համար՝ ժպտեցաւ : Կէս ժամ վերջը հետեւեալ նամակին համար հաւանութիւնս ուղեց :

« Պառնէս, 'ի մէջ Քիւսաղաց Սղաւորոսի :

« Սերիւն Եղապր :

« Մէջ համար օգնութեան զրկած սպայակոյնս վատուութեամբ զմեզ մատնեց և կողոպտեց : Զիրենք կարեւր տալը ձեզ կը յանձնեմ : Իրենց զօրավարին Պերիկլէսի համար հարկւր ոտք բարձրութեամբ կախաղան մը պէտք է : Կը յուսամ որ Լսրտ Բալմէրսգոնի թուղի մը գրեմ, յորում յատուկ եղանակաւ իր վրայ պիտի գան դատար, և թոյլմիկ խմբագրին գրելուք նամակս ամբողջ մէկ հատուածն իրեն համար պիտի զոհեմ : Հազիւ թէ զմեզ ազատէք այս տեղէն : Տեղւոյս իշխաններէն բան մը յուսալն անձգուած է : Իւրոր տեղացիք մեզի գէժ միաբանած են, և մեր մեկնիչուն երկրորդ օրը՝ բոլոր յոյն ժողովուրդն անկիւն մը պիտի ժողովի՝ մեր աւարն մեկնելուն բաժնելու համար : Բարեբախտաբար քիչ բան պիտի սնննան : Երիտասարդ գերմաւնայիկ մը լսեցի, զոր նախ լրտես կը կարծէին որ շատ պատուաւոր անձ մ'է, թէ այս Ագաւորոս, Հաճի-Սգաւորս կոչուած, իւր գրամագրուիները մեր գրամասեղանոյն մէջ զետեղած

է: Խնդրեմ իմանայիք թէ ստոյգ է, և եթէ ճիշդ է, մեզմէ պահանջուած փրկանքն վճարեւոյն բան մը արգելք չկայ: Յունաստանի գրաւմասեզանդին 115,000 Ֆր. աւանդեցեք (4600 սագերլին) փոխանակ օրինաւոր ստացագրի մը, կնքուած Սփառոսի այս սովորական կնքովն: Ըսած գուճարս չաշուով իրեն իրեն և ամէն բան պատմեն: Մեք քաջաւորեմք, թէ պէտ լինային կէտքն անմիջեմար է բոլորովին: Անշուրին բան է որ երկու անգլիացի կանայք, աշխարհիս ամենամեծ պետութեան քաղաքացիք, ստիպուած լինին ուսել իրենց խորովածը առանց մտնանայի և պատրաստուած ձիւղպորոյ (pickles), և պարզ ջուր խմել փոքրիկ ձկան նշման:

« Յունաստով որ զմեզ մեր առաջին վիճակը գարձնելու չէք ուշանար, եմ սիրելի եղբայր,

• Ամենայն անկեղծութեամբ մերգ  
• Ռեքեմեմ ՍԻՄԸՆԾ •

Երկուշաբթի. 5 մայիս, 1856:

Անձամբ բարի տիկնոջ ձեռագիրը Թագաւորին տարի: Տարտամութեամբ առաւ զայն և այն պիտի թափանցիկ աչքով քննեց՝ մինչև կը գուշայի թէ մի գուցէ իմաստը հասկնայ: Իսկայ ապահով էր որ անգլիներն բառ մ'ալ չէր գիտէր: Իսկայ այս մարդակերպ շինալն իմ վրաս անապաշտական ստորափ կ'աղղէր. կը կարծէի թէ կարող է հրաշք գործել: Իսկայ երբ 4600 լիւր սագերլին թաւոյն հասաւ, գոհ եղաւ: Այն տառն իմացաւ որ սպայակուտին վրայ խօսք չէ. կար. նամակն ուրիշ լիզթոց հետ՝ գլանի մը մէջ գրուեցաւ: Կանչեցին զբարի Ծերն՝ որ ճիշդ քաջելու կարողութեան չափ գինի խմած էր և, Թագաւորն իրեն յանձնեց նամակաց տուփը մասնաւոր յանձնարարութեամբ: Մեկնեցաւ, և իմ սիրտս ան ուշացաւ իրեն հետ մինչև իր հասնելիք տեղը: Որտախոս այնչափ խանդաղակով աչքը չգիտեց զվիրգելիս տանող նաւը:

Թագաւորն շատ կալիզաւոր էր այս մեծ գործը լինչպիսի պէս տեսաւ: Մերին համար անտարեալ կոչուելը մը հրամայեց պատրաստել. կրկին անգամ գինի բաժնել տուաւ իր մարդկանց: Գնաց վիրաւորեալները տեսնելու, և իւր ձեռքով Սփոկկէսի գնդակը հանելու: Ամէն ապակաղապ հրաման եղաւ՝ որ մեզի հետ մեր գրամին արժանաւոր մեծարանօք վարուին:

Այս տիկնանց ընկերութեամբ՝ առանց ուրիշ առնութեալկաց մեկունը բրած նախաձաշա՝ իմ յիշածնեղ տեսնելն աւելի զուարթութեան մին եղաւ: Ուստի իմ ամէն յիշատակութեանց վախձանն եկած էր: Երկու օրուան քաղցր գերութեանէ մը վերջը աղաւթ պիտի լինէի: Թեքուս չաճի-Սթալոսի ձեռքէն աղաւթուլ միջոց, պատեղէ՛ շղթայ մը . . . և Կ.սն. իր նման բան նստաւելը կը կարծէի ինչպիսիք:

Սիրմն Տիկնոջ նման ուրախ սրտով կերայ, և ստուգել իրմէ աւելի ախորժով խմեցի: Ինչպէս երբեմն Ստիգորինի գինին՝ հիմա ալ անձկանօք կը խմէի Սթիգորինի սպիտակ գինին: Խմեցի ի կենդանութեան Մարիանայի, ի կենդանութեան իւր մօրն, բարի ծնողաց և Իրաքի իշխանութեան: Սիրմն Տիկնոյն այս աղանդական օտարականին պատմութիւնը ուզեց լսել, և յիշատակ իրեն գաղտնիք՝ զայն չձանկցի իրմէ: Բարի օրինակներն ոչ երբեք պէտք եղածին չափ ձանջուած են: Մարիանան սիրալիք կերպով ուշ գնաց պատմութեան. ինքն չամոքեցաւ թէ իշխանուհին աղէկ ըրած էր, և թէ կին մը իւր երջանկութեանն ուր որ գտնէ՝ պէտք չէ ձեռքէն թողուլ: Քեղեցիկ խօսք: Առաւել՝ երբեմն իմաստութեան և երբեմն երջանկութեան կ'առնէին ազգաց: Երջանկութեան մէջ ընկողման էի, և չեմ գիտեր զէպ ինչպիսի երկրաւոր գրաւմա մը կ'ընծանայի: Ո՛վ Մարիանան. ովկանոսի վրայ նաւարկող նաւաստիք չունեցան երբեք քու աշացք նման երկու աստղ իրենց առաջորդք:

Իրեն գիմացը նստել էի: Իրեն հաւու թէ մը հրաշքներու միջոցս, այնպէս մեքեցայ՝ որ գէմք իւր սեռաւ արտեանաց մէջ կրկին անգամ իրեն ի մանրանկարի անգրադարձած տեսայ: Կենտաց մէջ առաջին անգամ ինչպիսիք գեղեցիկ գայ, պարուն. այնչափ չըջանալն պատկերին յարգը կ'աւելցնէր: Այլանգալ մտածութեան մը մտքեց անցաւ. կարծեցի թէ այս գէպքով ձախտագրին մէկ վճիռը կը նկատեմ: Իմծի այնպէս երեցաւ որ գեղեցիկն Մարիանան իւր սրտին խորը կը կրէ իւր աշաց մէջ տեսած պատկերս:

Այս ամէն բան ի սիրոյ չէր. լաւ գիտեմ. ոչ ինչպիսիք ամուսնաւոր կ'ուզեմ և ոչ պարծիլ այնպիսի գեմածման մը համար՝ զոր ոչ երբեք ունեցայ. այլ սերտ բարեկամութեան մ'էր այս՝ որ կարծեմ կը բաւէ ամուսնական վիճակին մէջ մտնող անձի մը: Ամբոխալից յուզեցնելը չէր սրտիս մէջ, բայց անոր մեղմով հեծիլն իր գաւաթի, ինչպէս մոմն արեւու ջերմութեանէն կը սկսի կաղկղնալ:

Այսպիսի բանաւոր յափշտակութեան մի մէջ՝ Մարիանայի և իւր մօրը բոլոր իմ կենացս պատմութեանն առաջին օրէն սկսեալ պատմեցին: Հայրենական տունն նկարագրեցի իրենց, մեծ խոհանոցն՝ ուր ամենքին միատեղ կ'ուտէինք. մեծ ծովանկար կտրուաւ պատանի կ'սխաւած պղնձեայ սանիւր, ապուխտանքու և խոզնուլ երկիններու պատկերներ՝ որք ծխախնի ներքին կողմը կախուած էին, մեր չափաւոր և շատ անգամ աստանաւոր կէտքը, իւրաքանչիւր եղբարց անպագայ: Հենրիկոս՝ հօրս պիտի յաջորդէ, Փրեդերիկոս գերաւանութեան կը սարկէ: Ծըրանց և Յովհանն-Նիկողայոս տասնեակով առաւ:

բուսան զինուորի գրուած են. մին ձիաւոր զօրաց տասնապետ է, միւսն արգէն ձեռնկալօրաց յիւս նապետութեան տարագն ընդունած է: Պատմեցի իրենց իմուսմունքներս, քննութիւններս, հա. մալարարտի մէջ ունեցած դոյզն յաղողութիւն. ներս, վարժապետութեան գեղեցիկ ապագայն՝ առ որ կրնայի շատիկ գէժ երբ հազար Ֆրանք թողարկով Ձեմ գիտեր թէ ոչնչափ հաճելի էրաւ իրենց այս իմ պատմութիւնս, բայց ես շատ մեծ հաճոյք կը զգայի, և երբեմն երբեմն դա. ւածս կը լիցնէի:

Սիմըն Տիկինն մեր ամուսնութեան խնդրոյն վրայ կրկին անգամ չնստեցաւ, և ես շատ դո՛հ եղայ: Աւելի լաւ էր բնու չնստիլ՝ քան թէ յօգո. բարբառնըլէ. քանի որ գեւ զերար խիտս քիչ կը շանչէինք: Օրն ինձ համար ուրախութեան ժա. մու նման անցաւ: Երկրորդ օրը Սիմըն Տիկ. նով քիչ մը երկայն երկցաւ, մինչքեւ ևս արեւ. գոկան ընթացքն անգամ կեցնէլ կ'ուզէի: Մա. րիանայի՝ բնապատմութեան նախկին սկզբ. բռնէիքներ կը սորվէցնէի: Ահ, պարտն, աշ. խարճք չի գիտեր թէ բնապատմութեան դա. սերով ինչպիսի՞ փափուկ և գիրգ զգացմունքներ կրնայ մէկն ունենալ: Վերջապէս չորեքշաբթի տուաւօրը միտնձն հորիզոնին վրայ երկցաւ: Այս միտնձն վեր ի վեր նկատելով պատուա. կան անձ մ'էր: Սրը գեաւ չլուսցած՝ եւած էր մեր աղաատութիւնը իր գրպանին մէջ գրած՝ մեզի քե. րելու համար: Գրամասեղանայն վարէն թերած նամակն յանձնեց Թագաւորին, իսկ Սիմըն Տիկ. նով իր եղբորմէն տոմսակ մը: Հաճի՜ Սպարոս ըսաւ Սիմըն Տիկնով. « Աղաւ էք, տիկին, և կրնաք փափն տանիլ ձեր գուստը: Կը փա. փազիմ որ մեր ժայռերուն վրայք գէշ լիշատակ մը շնայ քովերնիդ: Ինչ որ ունէիք տուիք ձեզի, եթէ անկողինն և սեղանն ձեզի արժա. նաւոր չէին, այն՝ զարագայից առթիւ եղաւ: Այս առաւօտ քարկուսութեան թեթեւ գրգիւ մ'ու. նեցայ, խնդրեմ որ մոռնաք զայն. մասամբ պէտք է ներողամտ լինել յաղթահարեալ զօրավորի մը: Եթէ կրնայի համարձակիլ օրիորդին ընծայ մ'ընել, կը խնդրէի որ ընդունի այս ձին մատա. նիս՝ զոր կարելի է իւր մասին համեմատ պղտիկ. ցընել: Առաջակութեան արգասիք չէ, Նաբոլիի զաճառականէ մը քնած եմ: Օրիորդն այս ա. կունքը յԱնգղիա թողլ ցուցնէ, պատմելով Լե. րանց Թագաւորին արքունեաց ըրած այցելու. թիւնն »:

Հաւատարմարար այս կարճ խոսակցութիւնս թարգմանեցի, և անձամբ Թագաւորին առած մատանին Մարիանայի մատը գրի:

— Իսկ ես, հարցուցի առ քաղցրաբարոյա. ցեան Հաճի՜ Սպարոս, 'ի լիշատակ ձեզ՝ հետս բան պիտի չտանիմ:

— Դո՛ւք, սիրելի պարոն. դուք հոս պիտի մնաք, ձեր փրկանքն չէ վճարուած:

Աւ Սիմըն Տիկինն դարձայ, որ մատոյց ինձ չեանեալ տոմսակը.

« Սերեմ Գոյ,

« Յետ իրը ստուգելով՝ ստացագրով 4000 լիրա սղերլին հատուցի: Զիցայ յաւելուլ 600 ալ, վասն զի ստացագրին ձեր անուամբը չէր. և զայն անուսել տնկարէլի պիտի լինէր: Սպասե. լով ձեր ցանկալի տեսութեան, եմ

« Բողբոլին ձերն

« ԵՆՈՒՌԱՐԵ ԶԱՐԲԵՐՈՒՆՆԱՅ՝

Հաճի՜ Սպարոսի շատ լաւ քարոզած էի: Գործը լաւ կերպով աւարտելու համար, կար. ծէր իր թէ երկու ստացագրի պէտք է դրիկ:

Սիմըն Տիկինն ակննջու ըսաւ. « Մեծ տաք. նապի մէջ կ'երևաք. խոժոռելու բան կայ: Ա. րիոյցք օւրեմն և այգ թրջած հաւու կերպա. րանքը թողուցէք: Գործոյն գժուարագոյն մասն յաղողած է, վասն զի աղիկս և ես ձրի աղա. տութիւն գտուիք: Իսկ ձեր նկատմամբ հան. ղիստ եմ, կրնաք փախչիլ: Ձեր առաջին գաղա. փան՝ որ մեզ երկու կանանցս համար անօգուա. էր, ձեզ քաղայարմար է՝ երբ առանձին մնաք: Տեսնէիք թէ մինչև երբ ձեր այցելութեան պի. տն սպասեմք »:

Սրտանց շնորհակալ եղայ իրեն: Իմ անձնա. կան յատկութիւններս յայտնելու և Մարիան. նայի համարմունքն ստանալու՝ յաղող առիթ մը կու տար ինձ. ուստի « Այո, տիկին, ըսի, վատահ եղէք վարս. արիասիրա մօրգուս նման պիտի ել. նեմ այս տեղէս, և մանաւանդ եթէ փոքր վը. տանդի մ'ալ հանգիպիմ: Ուրախ եմ որ իմ փրկանքս չէ վճարուած, և շնորհակալ եմ ձեր եղբորն ինձ համար ըրածին նկատմամբ: Պիտի տեսնէք թէ գերմանացի մը գժուարութեանց յաղիլէ գիտէ: Այո, քիչ ատենէն իմ լուրերս ձեզի կը հաղորդեմ »:

— Այս անկուս աղատելուդ պէս՝ խնդրեմ մեր տունն այցելէք:

— Ո՛հ, տիկին:

— Բայց արգ խնդրեցէք Սպարոսէ՝ որ մեզ հինգ կամ վեց աւաղակ ուղեկից տայ:

— Զարմայ, ի՞նչ ընելու համար:

— Ո՛հ, զեղք օղալակուտին գէժ պաշտպա. նելու համար:

Կը շարունակուի:

Ե. ԱՊՈՒ